

NAŠE KRATKO SKRIVANJE U BEOGRADU

Šestog aprila hiljadu devet stotina četrdeset i prve godine smo, zbog nemačkog bombardovanja, pobjegli iz Beograda u Sopot, malo mesto ispod Kosmaja. Desetak dana kasnije, Nemci su okupirali našu zemlju. U jesen, te iste godine, uhapsili su nas četnici Koste Pećanca. Mog oca su predali srpskoj policiji koja ga je isporučila Nemcima, a moja majka i ja smo još nekoliko meseci ostali u Sopotskom zatvoru.

Ja sam tada imao jedanaest godina. Prilikom jednog od saslušanja, uspeo sam da ukradem nekoliko objava, dokumenata bez kojih se, u ono vreme, nije smelo putovati.

Krajem februara 1942. moja majka i ja smo nekako uspeali da se domognemo lažnih ličnih karata i da pobjegnemo iz zatvora. Vozeći se nekim teretnim vozom, dočepali smo se Beograda.

Bilo je kasno. Policijski čas samo što nije počeo. Pred stanicom neke žene nude prenoćište. Pošli smo za prvom od njih. Stanuje tu, blizu stanice, u Karađorđevoj ulici. Po osobi 20 dinara. Toliko smo imali.

Ne sećam se stana u kome smo prenoćili. Pamtim samo sobu. Bila je to klasična spavaća soba sa bračnim krevetom, noćnim stočićima, slikom bračnog para iznad kreveta i malim tepisima sa svake strane – da pri ustajanju ne zebu noge. Ja sam ležao na jednom takvom tepihu. U sobi nas je bilo dvadesetak. Ne krevetu je popreko ležala gomila ljudi. Na podu isto. Zbijeni, ležali smo tako da su nam noge bile pod krevetom, a glave virile; da nas više stane. Umoran, odmah sam zaspao. Usred noći, probudilo me je jako svetlo. Nemački policajac sa džepnom lampom. Traži isprave. Svi smo, onako bunovni, počeli tražiti svoje legitimacije. Gužva. Pružio sam mu svoju, pogledao je i vratio mi je. U redu je.

Onog dana, kad smo pobjegli iz zatvora, nismo ni jeli. Gde bismo i kako bismo mogli. Uostalom, na to nismo ni mislili. Nismo ni bili gladni. Zebli smo. Od zime i od straha hoćemo li uspeli. U Beogradu je zaista bilo veoma hladno i vlažno. Ustali smo rano i otišli pravo frizeru. Moja majka je imala upadljivo "platin plavo" obojenu kosu. Promenila je boju u neupadljivo smeđu. Zbog poternica, ako ih bude. Onda se, sa telefonske govornice, javila Mihajlu. Mihajlo Rajković, advokatski pripravnik, beogradski bonvivan, bio je već nekoliko godina "prijatelj" moje

tetke Erne. Čim je prepoznao majčin glas, rekao je da odmah dolazi. Sastaćemo se na ulici, kod železničke stanice. Došao je ubrzo ali nam nije odmah prišao. "Šetao je", a mi smo išli za njim. Predostrožnost koju je verovatno, video u nekom filmu ili o kojoj je pročitao u nekom romanu. Svejedno gde, korisno je, jer se tako može videti ako nas neko prati. Na kraju smo u ulici Gavrila Principa ušli u jednu praznu poslastičarnicu. Mihajlo je naručio "kolače". Ratne. Brašno, malo šećera, više saharina i voda. Razgovarali smo. Doneo nam je nešto novaca i neke stvarčice. Šta, ne sećam se. Naći ćemo se sutra opet. Na istom mestu. Za moju baku i tetku ne treba da brinemo, u Budimpešti su. Tamo Jevreje ne diraju...

Tu, pred železničkom stanicom, bio je nekakav hotel; zvao se "Đerdap". Bedna zgrada u raspadanju. Iznajmili smo sobu. Jazbina. Pred stanicom smo kupili jednu vrlo tanku cepanicu, sećam se koštala je 150 dinara, i isto toliko smo platili da nam je Šiptar iseče – tu na ulici. U sobi smo podložili vatru. Peć je bila mala, dobra, ali tek što se soba zagrejala, drva su izgorela. Ipak, malo smo se ogrejali i onda zavukli u krevet. U odeći. Da nam bude toplije.

I sledećag dana smo se našli sa Mihajlom. Doneo je nešto odeće i novca. I loše novosti. Onog dana kad smo stigli u Beograd, ubijeni su poznati policijski agenti Đorđe Kosmajac i Obrad Zalad (bilo je to 6. marta 1942.). Beograd je bio blokiran, niko iz njega ne može izaći, a policija "češlja" grad tražeći atentatore. Nismo mogli doći u gore vreme! Valjda će blokada biti skinuta za koji dan...

Našli smo se sa onom ženom koja je takođe pobešla kad i mi i dogovorili za sledeći sastanak. Mojoj majci je palo na pamet da, ako ona bude uhvaćena, ta naša poznanica pokuša mene da spase. Znači, u slučaju da se nešto desi mojoj majci, a ja ne budem uhvaćen, naći ću se sa tom ženom. Ona će se onda, koliko može, pobrinuti za mene.

Otišli smo kod Duška limara. Imao je radnju u Dečanskoj ulici, tamo gde je sada Dom omladine. Bio je iznenađen kad nas je video. Odmah nam je rekao da je moj otac prethodnog dana bio kod njega. Sada je u logoru na Sajmištu. Nemci su ga angažovali da, kao inženjer, projektuje barake za logoraše. Otac je to iskoristio i izmislio da su mu potrebne nekakve tablice za proračunavanje betona. Može ih naći kod nekih prijatelja u Beogradu. Došao je u grad u pratnju dva nemačka vojnika. Bili su to stariji ljudi, Duško im je dao nešto novaca za pivo i oni su otišli u kafanu preko puta (kod "Mornara" ta kafana i sada postoji) i odande motrili da otac ne pobeogne, a Duško je mogao da razgovara sa ocem na miru. Predložio mu je da, za koji dan, opet izmisli nekakav razlog i dođe u Beograd. Oslobodiće se pratnje na isti način kao i danas, a ostalo je lako: Duškov kum je šef policije, oca će uhapsiti i sprovesti gde god on to želi. Duško u Homolju ima

sestru Radu. Mogu ga tamo odvesti. Tamo će biti bezbedan. Možemo i mi tamo otići, čim prestane blokada grada.

Moj otac je rekao da neće bežati jer Nemci za svakog odbeglog streljaju 70 ljudi. Nemcima su potrebni stručnjaci. On se već prijavio za rad u Poljskoj. Ovde je teško, glada se i ubijaju ih. U Poljskoj će biti siguran, radiće svoj posao i imaće bolju hranu. Radiće možda i u nekom rudniku. Dok se rat ne završi...

Za svaki slučaj, Dušku smo, za oca, dali dve objave od onih ukradenih. Da mu se nađu.

Probudila se nada da ću se nekako ponovo naći sa ocem. Ili u Homolju ili čim se rat završi. Istina, kraj rata se nije ni naslućivao. Nemci su na frontovima napredovali i niotkud nije bilo dobrih vesti.

Iako je bilo hladno, mi nismo smeli dugo da sedimo u hotelskoj sobi – postali bismo sumnjivi portiru, a majka je znala da su portiri uvek povezani sa policijom. Išli smo po bioskopima. Pre podne na matine, pa popodne opet... Tamo je bio mrak, a hladnoća nije bila nepodnošljiva. Hranili smo se u obližnjoj kafani. Mihajlo nam je dao bonove za hleb. Dnevno po sto pedeset grama.

Trećeg dana našeg boravka u Beogradu sledilo je neprijatno iznenađenje: portir nam je saopštio da sutra ujutro moramo napustiti hotel. U hotelsku zgradu će se useliti italijanska vojska, neka jedinica sa peruškama na kapama. To popodne je bilo užasno hladno i u bioskopima su nam prozeble noge, a činilo nam se čak i kičma. Smislio sam. Kupili smo dosta novina, bile su veoma jeftine. Ušli smo u jednu kafanu u zgradu do našeg hotela. Tu smo nešto pojeli. Svirala je muzika. Bučno. Pevačica je pevala, sećam se: *"Si, si, si, sviraj moju serenadu, serenadu srca mog"*. Kafana je bila prepuna. Pećančevi četnici, iskićeni redenicima, prostitutke, šverceri... Nismo dugo ostali, malo smo se zagrejali i otišli. U kafani nas je neko mogao prepoznati.

U sobi sam napravio ršum. Povadio sam fijke i polomio im sve osim čeonih delova koje sam vratio na mesto. Pokupio sam vešalice i police iz ormana i noćnih ormarića. Povadio sam skoro sve daske iz jednog kreveta; ostavio samo tri da drže dušek. I sve to sam, polako, ložio. Zagrejali smo se bogovski, zaspali i sutra u jutro otišli u grad. Opet bioskopi. Našli smo se sa poznanicom. Kuda? Ni ona nije znala. Javljali smo se telefonom, nekim prijateljima. Svi su bili uplašeni: "Nemoj dolaziti, opasno je. Imam decu, izvini"... Bio je to mart 1942. Grad je tih dana bio hladan, jadan i duhovno usran. Onda je predveče, naša poznanica smislila i odvela nas nekim svojim prijateljima. Prezime pamtim: Čaturilo. Simpatični mladi ljudi, prvi ili drugi sprat, zgrada

do sadašnje apoteke "Prvi Maj". Tu smo noćili. Nisu nas ni pitali ko smo, niti smo mi objašnjavali. Tako je bolje.

Sledećeg dana nas je poznanica odvela kod gospođe Bodi. Mislim da joj je bila rođaka, možda tetka. Divna starija žena, supruga generala Bodija koji je sebi, pred rat oduzeo život, ko zna zbog čega. Primila nas je bez oklevanja, toplo. Možemo ostati sve dok bude potrebno. Na opasnost nije ni pomišljala. Smestila nas je u svoju spavaću sobu. Ona će lako.

Oko osam, kada smo, prozebli i iscrpljeni, nameravali da legnemo, zvono je najavilo neočekivanog posetioca. Bio je to sused o kome nam je gospođa Bodi pričala. Policijski funkcioner, neprijatan čovek, odan Nemcima. Voleo je da se karta s gospođom Bodi. Brzo smo ušli u spavaću sobu i, za svaki slučaj, zavukli se pod krevet. Sused je ušao u dnevnu sobu, očigledno dobro raspoložen. Predložio je našoj domaćici da igraju poker, a ona se izvinila glavoboljom. On je, veseo, ubeđivao da će joj, tokom igre, glavobolja prestati.

- Nemam novaca, bio je njen drugi razlog...

- Za novac ne brinite, danas sam uhvatio jednu jevrejsku porodicu. Tri osobe. Zamislite, krili su ih naši, Srbi, muž i žena. Ukupno pet osoba. Znate, za svakog uhvaćenog Jevrejina, ili onog ko krije Jevreje, dobijamo po pet hiljada. Danas sam zaradio dvadeset pet hiljada. Evo Vam pet – ako dobijete u igri, vratićete mi ih, a ako izgubite, ja sam na svome...

Gospođa Bodi je, sva užasnuta, donela karte. Mi smo se, pod krevetom, dugo tresli. Igrali su do pred zoru. Kad je policajac otišao, gospođa Bodi je bila pred nervnim slomom. Čitavu noć se pitala: "možda ovaj zna koga imam u sobi, pa se sa mnom igra mačke i miša?" Možda će, pre zoru izvaditi revolver i sve nas odvesti da zaradi još petnaest hiljada dinara?" Isto smo se i mi pitali te noći. Čim je svanulo izvukli smo se iz stana gospođe Bodi. U blizini klanice, našli smo nešto što se nazivalo "Hotel". Hotel "Drina". Jazbina gora od prethodnog hotela, onog kod železničke stanice. Klozet: prljava daščara u dvorištu. Grozno ali ipak – hotel. U hotelima je, činilo nam se, bilo najbolje. Niko ne pomišlja da se tamo neko krije.

Ta tri ili četiri dana koje smo proveli u tom hotelu, prošla su, uglavnom, bez incidenata. Kupovali smo nešto hrane u gradu i jeli u sobi sa rasprostrtih novina. Spavali smo mnogo. U krevetu je bilo toplije, a i vreme je brže prolazilo. Išli smo u bioskope. Sećam se jednog filma, zvao se *Na lepom, plavom Dunavu*. Nemačka limunada sa pevanjem, začinjena pričom o brodarima, Dunavu i švercom saharina. Prikazivan je u bioskopu "Drina". Kad smo iz bioskopa izlazili, primetio sam školskog druga. Imao je nemačko prezime i mislim da je bio nemačkog porekla. Pošao je za nama. Upozorio sam majku na opasnost. Možda me je prepoznao, iako sam

imao dignutu kragnu i kapu spuštenu do očiju. Išli smo prema klanici, skrenuli desno, a on je još bio iza nas. Možda je to bilo slučajno, a možda i nije? Najzad sam video jednu zgodnu kuću, sa dvorištem i niskom ogradom koja mi se dopala. Ušli smo u dvorište, prišli kući, zaobišli je, preskočili ogradu iza kuće, prošli kroz drugo dvorište i našli se u susednoj ulici. Mog školskog druga više nismo videli.

U hotelu "Drina" smo ostali tri ili četiri dana. Onda su nam rekli da moramo napustiti sobu – opet zbog nekih Italijana sa peruškama. Srećom, saznali smo da je prestala blokada grada. Popunili smo naše objave, one koje sam ukrao dok sam bio na saslušanju u Sopotu. Putovaćemo za Krepoljin, mesto u Homolju. Duško nam je rekao da tamo Nemaca nema...

*Pročitao 31. januara 2017. u Jevrejskoj opštini Beograda,
povodom filma Stradanje Jevreja u okupiranom Beogradu*